הפתחים של בהמ"ד הגדול: **חמי מה דעבדית.** היה משבח עצמו ראה מה שעשיתי: **וישבח ישראל וכו'.** טוב הוא ליתן לעניי תורה שעושין מצות בכל עת משיבנו בניינים והיכלות: **מוציאין את הראוי להן מקדשי בדק הבית.** כגון אם הקדיש בהמה או אבנים לבדק הבית וצריכין אותן למזבח נוטלין אותן למזבח אבל הקדיש בהמה אפי' בעלי מומים או אבנים למזבח אין מוציאין אותן לבדק הבית אלא ימכרו ודמיהן נופלין לבדק הבית: **כלי שמצאו בו צורך לבד"ה מניחין אותו.** הא ראוי למזבח מוכרין אותו שמעינן דקדשי בדק הבית אף ע"פ שראוין למזבח אין מוציאין מקדשי בדק הבית: **כיני מתני'.** כן היא משנתנו כלי שמצאו בו צורך והיינו לצורך המזבח או לבד"ה ללשכת בד"ה מניחין אותו ומשם נוטלין אותו למה שצריכין אותו:

הדרן עלך פרק אלו הן הממונין

הלכה א מתני' שלשה עשר שופרות. תיבות צרות מלמעלה ורחבות מלמטה עקומות כעין שופר מפני הרמאים שלא יתנו ידן לתוכן להראות כאילו נותנין לתוכו ויטלו מתוכן ולקמן מפרש למה י"ג שופרות וי"ג שולחנות ובאיזה מקום מונחין: **י"ג השתחויות.** לקמן מפרש היכן היו: **כנגד דיר העצים.** לשכה שבה היו נותנין כל עצי המערכה והיא היתה במקצוע מזרחית צפונית של עזרת נשים: **ששם ארון נגנז.** ע"י יאשיהו כדמפרש בגמרא: **שהיה מתעסק.** במלאכתו מתליע את העצים שאין לבעלי מומין מלאכה במקדש כי אם להכין עצים למערכה דכל עץ שנמצא בו תולעת פסול למזבח: **שהיא משונה.** שלא היתה האבן שוה לשאר אבני הרצפה והבין שנסתלק משם והוחזרה: **ביחוד.** בבירור: **גמ' ה"ג** אלא הדברות שבתוכו: **ולא יראו החוצה.** סיפא דקרא ויהיו שם עד היום הזה: **כתיב.** ברישא ויראו וכתיב בסיפא ולא יראו וקשיא אהדדי: **בולטין.** ודוחקין בפרוכת ונראין כשני דדי אשה שבולטין מתחת חלוקה: **ומפלע.** ומבקע: **ביחוד.** בבירור: **הקיש עליה בקורנס.** על המקום ההוא ויצא אש ושרפו: **התורה.** ולוחות שניות מונחים בתוכו: **לא משו וכו'.** ואס"ד דהארון ההוא הוא שהיה הולך לפניהם במלחמה מסתמא גם המעפילים היו נוטלים אותו עמהם במלחמה: **היה נכנס ויוצא עמהן.** כשנסעו במדבר נסע לפניהם כדכתיב וארון ברית ה' נוסע לפניהם: **ה"ג ופעמים הוא מתראה עמהן במלחמה.** וי"ס דל"ג ליה והוא הנכון וכן הוא במס' סוטה: **מילה דלא חמון וכו'.** דבר שלא ראו מימיהם ואס"ד שהיה יוצא עמהן תמיד במלחמה מאי יום מיומיים שהיו מתייראין עתה: **והלא ארון בקרית יערים היה.** עד שבא דוד והעלוהו משם: **ומשני הגישה אלי הלין.** והארון הזה לאו ארון ברית ה' אלא הארון שהיה בו החשן והאפוד והאורים והתומים וזכר הלין לפי שאסור לשאול באורים כי אם בלבישת

דסדרא רבא אתא ר' מנא לגביה אמר ליה חמי מאי עבדית א"ל [1]וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות לא הוה בני נש [א] דילעון באורייתא(א) [א]תני [א]קדשי המזבח מוציאין את הראוי להן מקדשי (א)בדק הבית אין קדשי בדק הבית מוציאין את הראוי להן מקדשי מזבח והא תנינן כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית מניחין אותו והשאר נמכרין ודמיהן נופלין לבדק הבית א"ר חזקיה כיני מתני' (לצורך) ללשכת בדק הבית:

הדרן עלך פרק אלו הן הממונין

הלכה א מתני' [ב]שלשה עשר שופרות שלשה עשר שולחנות שלש[ג] עשרה השתחוויות היו במקדש של בית ר"ג ושל בית רבי חנניה סגן הכהנים היו משתחוים בארבע עשרה והיכן היתה יתירה כנגד דיר העצים שכן מסורת בידן מאבותיהן ששם הארון נגנז מעשה[ג] בכהן א' שהיה מתעסק וראה את הרצפה שהיא משונה מחברותיה בא ואמר לחבירו לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו וידעו בייחוד ששם הארון גנוז: **גמ'** תני [ג]השופרות הללו עקומות היו צרות מלמעלן ורחבות מלמטה מפני הרמאין תני(ז) בשם ר"א הארון גלה עמהן לבבל מ"ט [2]לא יותר דבר אמר ה' אין דבר אלא שהדיברות לתוכו וכן הוא אומר [3]ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה' איזהו כלי חמדת בית ה' זה הארון (תני ר"י בר אילעי) [ד]רבי שמעון בן לקיש אומר במקומו היה הארון נגנז הדא הוא דכתיב [4]ויאריכו הבדים ויראו ראשי (ב)הבדים אל הקדש אל פני הדביר ולא יראו החוצה [ב]כתיב(ה) ויראו ואת אמרת ולא יראו אלא נראין ולא נראין בולטין ויוצאין כשני דדי האשה ורבנן אמרי בלשכת דיר העצים היה הארון גנוז מעשה בכהן אחד בעל מום שהיה עומד ומפצל עצים בלשכת דיר העצים וראה את הרצפה שהיא משתנה מחברותיה בא ואמר לחבירו בא וראה את הרצפה הזאת שהיא משתנה מחברותיה לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו וידעו בייחוד ששם הארון גנוז: תני (משום) ר' הושעיא הקיש עליה בקורנס ויצאת אש ושרפתו תני(ו) רבי יהודה (בר אילעי) בן לקיש אמר (ג) ב' ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר [ג]אחד שהיתה התורה נתונה בתוכו ואחר שהיו שברי לוחות נתונין בתוכו זה שהיתה התורה נתונה בתוכו היה מונח באהל מועד הדא הוא דכתיב [5]וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה זה(ז) שהיו שברי לוחות נתונין בתוכו היה נכנס ויוצא עמהן ופעמים שהיה מתראה עמהן ורבנן אמרי ארון א' היה ופעם אחת יצא בימי עלי ונשבה קרייא מסייע להו לרבנן [6]אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה מילה דלא חמון מן יומיהון קרייא מסייע לר' יודה בן לקיש [7]ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים והלא ארון בקרית יערים היה מה עבדון ליה רבנן הגישה אלי הציץ קרייא מסייע לר' יודא (בר אילעי) בן לקיש [8]הארון וישראל ויהודה יושבין בסוכות והלא

ריבב"ן

מתני' י"ג שופרות י"ג שולחנות. כלהו מפרש למאי אצטריכו: **כנגד דיר העצים.** מקום שהיו העצים לצורך המזבח: **ששם הארון נגנז.** שגנזו יאשיהו המלך כדאיתא ביומא (פ"ד) [פ"ה] (ד' נג) דכתיב (דה"ב לה) ויאמר ללוים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף. **ירושלמי** אמר להם אם גולה הוא עמכם לבבל אין עוד אתם מחזירין אותו למקומו אלא עבדו את ה' אלהיכם ואת עמו ישראל. תניא בתוספתא ר' יהודה אומר י"ג השתחויות כנגד י"ג פרצות. ירושלמי מתני' אבא יוסי בר חנין היא דאמר [אבא] יוסי בר חנין כנגד י"ג שערים ברם לרבנן ז' שערים הם בעזרה. על דעתיהון דרבנן היכן היו השתחויות הללו כהדא דתנינן י"ג פרצות היו בו שפרצום מלכי יון וחזרו וגדרום וכנגדן גזרו י"ג השתחויות: **מתני' שהיה מתעסק.** מפרש ביומא פ' הוציאו לו (ד' נד) מאי הוה עביד אמר ר' חלבו מתעסק בקרדומו הוה. תנא דר"י כהנים בעלי מומין היו מתליעין בעצים ונשמטה קרדומו של א' מהן ויצאתה האש ואכלתו ותנן במס' מדות (פ"ב מ"ה) ואיתא בפ"ק דיומא (דף טז) ופ' כל קרבנות (דף פה) כל עץ שנמצא בו תולעת פסול ומפרש (שם) בפ' כל קרבנות ל"ש אלא לח אבל יבש גורדו וכשר: **משונה מחברותי'.** שהיתה גבוהה אותה טבלא של שיש שהיתה ברצפה והארון תחתיה ומת לפי שלא היה לו להראותו מקום הארון שמא ירגישו האומות: **ביחוד.** בבירור כדאמ' בביצה פ"ב גבי אין אופין פת עבה ביו"ט:

תקלין חדתין

פרעייהו. שערי בהמ"ד הגדול: **חמי מאי עבדית.** מה עשיתי זה השער והיה משבח עצמו: ה"ג **תני קדשי מזבח כו'.** מוציאין את הראוי להן מקדשי בד"ה. כמ"ש בפרק ד' המקדיש נכסיו והיו בהן דברים הראוים למזבח כו' יקרבו עולות אע"ג דסתם הקדשות לבדק הבית ותניא בתוספתא פ"ק דתמורה המקדיש תמימים לבד"ה אין פודין אותן אלא למזבח וז"ש את הראוי להן: **אין קדשי בד"ה מוציאין את הראוי להן מקדשי מזבח.** דמקדושה חמורה לקדושה קלה אף בקדשי מזבח גופיה אסור לשנות כדתנן בתמורה (לג א): ה"ג **ולא קדשי בד"ה מקדשי בדק הבית.** מתניתין היא בתמורה (לג א) א' קדשי מזבח וא' קדשי בד"ה אין משנין אותן מקדושה לקדושה ופירשה הרמב"ם ז"ל כמו שאין משנין בקדשי מזבח גופיה משלמים לעולה וכן להיפך כן אין משנין בבדק הבית מקדושה לקדושה. ופריך **והא תנינן כו' והשאר נמכרין ודמיהן נופלין לבד"ה.** הרי דמשנין בבד"ה שנמכרין ולוקחין לבד"ה מזה: ומשני **כיני מתני' ללשכת בד"ה.** וה"ק והשאר מה שאין צורך למה שהוקדשה כעת נמכרין ודמיהן נופלין ללשכת בד"ה ומ"ש ולא קדשי בד"ה מקדשי בד"ה היינו דומיא דאיך שישנה מזה לבדק הבית אבל ללשכה הוא אחר כך כמו דבר חדש כיון שאין צורך בזה כלל לבדק הבית וגירסת הספרים חסרה ומשובשת:

הדרן עלך פרק אלו הן הממונין

שלשה עשר שופרות. תיבות צרות מלמעלה ורחבות מלמטה ועקומות. כשופר וכדמפרש בגמ': **י"ג השתחויות.** ומפרש בגמרא היכן היו: **כנגד דיר העצים.** לשכה שבה היו נותנין כל עצי המערכה והיא היתה במקצוע מזרחית צפונית של עזרת נשים: **ששם ארון נגנז.** על ידי יאשיהו כדמפרש בגמרא: **שהיה מתעסק.** בקרדומות במלאכתו מתליע את העצים: **שהיא משונה.** שהיה גבוה אבן אחת משאר אבני הרצפה והבין שנסתלקה משם והוחזרה: **ביחוד.** בבירור: **גמ' מפני הרמאים.** שלא יהיו הרמאים עושים את עצמם כמטילים לתוכם ויקחו מהם בנחת: **תני בשם ר"א וכו' אין דבר כו'.** דהא תחלה נאמר כל אשר בביתך והכל בכלל ולמה ליה למימר ולא יותר דבר אלא דקאי על הארון: **וכן הוא אומר ולתשובת וגו' בבלה.** בתוספתא שם נקט לה בשם ר"ש בפ"ע והכא מביא לראיה דמקרא קמא אפשר לומר דנתבטלה הגזירה מרעה לטובה כמ"ש שאני גוזר גזירה וצדיק מבטלה ודקרא תניין מפורש ויביאהו בבלה. ולכן נקט לה בתוספתא מהאי קרא: ה"ג **וכתיב ויהיו וגו' עד היום הזה.** דמשמע במקומו נגנז. וכ"ה הגירסא בתוספתא: **כתיב ויראו כו' ולא יראו.** איידי דמייתי קרא דולא יראו דריש ליה: **בדיר העצים.** הוא דעת חכמים דיומא שם: **בעל מום.** שאינו ראוי לעבודה אחרת: **מפציל.** בודק מתולעת ובבבלי גרסינן מתליע כדתנן כל עץ שיש בו תולעת פסול לעבודה: **בלשכת דיר העצים וראה את כו'.** מסייע לרבנן: **משונה מחברותיה.** א' מן הטבלאות של שיש שברצפה ראה גבוה מחברתה והבין שסילקוה מאחר שנסדרה שם: **בקורנס.** בבבלי הגירסא מתעסק בקרדומו: **באוהל מועד.** ול"ג שנאמר וארון וגו' דזה הפסוק במעפילים כתיב שלא ראה ה' בהליכתם. ה"ג **ויוצא עמהן.** ול"ג ופעמים היה מתראה כו' דנכנס כו' משמע כל זמן שהיו במלחמה: **דלא חמון כו'.** שלא ראו מימיהם ופעם אחד זה בלבד הוא שיצא וכרבנן: **בקרית יערים.** היה אז עד שהעלוהו דוד משם ומאי הגישה דמשמע שהיה שם אע"כ ב' ארונות היו ועל ארון שהיה עמהם במלחמה אמר הגישה: **מאי עבדו ליה רבנן הגישה אלי הלין.** יש מפרשים

משנת אליהו

ה"ג תני קדשי מזבח כו'. ועיין רמב"ם פ"ד מהלכות שקלים הלכה י' והראב"ד השיג עליו ועיין כ"מ שנדחק וכתב שהירושלמי הזה צריך לימוד ורבינו הגדול אהרינהו לעיינן בגירסתו ממש כשיטת הרמב"ם דתני קדשי מזבח מוציאין הראוי להן מקדשי בדק הבית ומפרש בכה"ג שלא הספיקו שקלים לקרבנות כו' ול"ק קושית הראב"ד דמתני' דמביא מלשכת כלים ומחלק בינייהו דלגירסת רבינו מה דפריך גמרא ממתני' ללשכת הכלים קאי אמ"ש ולא קדשי בדק הבית מקדשי בד"ה וכדפרישית ובבבא דקדשי בד"ה מבד"ה ג"כ לא הוא שיטת הרמב"ם בפירושו ודלא כרש"י שם אלא דפירושו כפשטא כמו בקדשי מזבח מקדושה לקדושה בדידי' קאי ה"ג בקדשי בד"ה ומינה לפעמים מקדשי בד"ה מוציאין הראוי להן לקדשי מזבח כסוגיא דמעלין בקודש כו' וכדתניא בתוספתא המתפיס תמימים לבד"ה כו' רק דחילוק דבקדשי מזבח אין משנין אף לקדושה חמורה משום שינוי אכילתו משא"כ בקדשי בד"ה לקדושה קלה הוא דאין משנין משא"כ לקדושה חמורה שימנו ולפ"ז מתורץ פסק הרמב"ם בפ"ד מהלכו' תמורה הלכ' י"א כיצד אם הקדיש לבדק היכל לא ישנה לבדק המזבח וכן כל כיוצא בזה וכל מה שהשיג עליו הראב"ד ל"ק כלל דפסק כשיטתו בפירושו וכגירסתו ולא קדשי בדק הבית מקדשי בד"ה והיינו היכא דהקדיש בהדיא לבדק ההיכל לא ישנה לבדק המזבח וכפירושו במתני' דתמורה (ל"ג א') ומדפריך עלה ממתני' דסוף פ"ה דשקלים ומשני כיני ללשכת בד"ה שכיון שאין צורך לבד"ה ונופלין ללשכה חזרו ונתערבו כמחדש ורשאי לשנות לבד"ה אחר משא"כ לשנות מזה לזה אסור ומה שהקשה הראב"ד ממתני' דשקלים לשכות ועזרות באין מקדשי בד"ה אלמא דאין חילוק בין קדשי היכל לשאר עזרות לק"מ דהתם מסתמא דקדשי בד"ה והרמב"ם מיירי בהקדיש בהדיא לבדק היכל לכן אין משנין והוא דומיא דהקדיש כלי לבד"ה בזמן שיש צורך וגם כשאין צורך דוקא ללשכה הוא דנופלין. והא דהקשה הראב"ד דהרי מודה הרמב"ם דמשנין קדשי בד"ה ל"ק דזהו כללא דמעלין בקדש כו' רק בקדשי מזבח אף להעלות אסור משום שינוי אכילתן משא"כ בקדשי בדק הבית מעלין ולא מורידין ומפרשי הירושלמי בק"ע והרא"פ נלחמו יחד בדחוקים רבים: **ה"ג תני ר"י בר אלעאי שני ארונות היו מהלכין כו' אחד שהיו הלוחות נתונין לתוכו ואחד שהיו שברי לוחות כו'** כ"ה גי' רבינו הגדול וגי' הספרים באחד ס"ת מונח וכן בתוספתא פרק ז' דסוטה תני בזה שילא למלחמה ס"ת כו' ונראה הא דל"ג רבינו משום דלקמן בסוגיא מוכח דלר"י לא היה ס"ת מונח כלל בארון אלא מצד הארון וסתם ר"י הוא ר"י ב"א בר פלוגתיה דר"ע וט"ס בתוספתא ר"י בן לקיש ועיין תוספות דסוטה (מ"ב א') שכתב בזה שילא למלחמה ושברי לוחות כו' ומש"ש ר"ל ט"ס וצ"ל ר"י ב"א ועיין תוס' ביומא נ"ג ב' ד"ה תנן כו' ומוכח מדבריהם דגירסתם ר"י בר אלעאי דהוא סתם ר"י וכולה סוגיא במדת הלוחות הכל מייתי דלוחות ושברי לוחות מונחין בו כו'. ונראה דר"י בר אלעאי דלעיל דס"ל ארון במקומו נגנז לטעמיה אזיל דס"ל הכא שני ארונות היו וזה שהיה באהל מועד עם הלוחות וס"ת מצדו כשיטתיה נגנז במקומו והשני שהיו בו שברי לוחות ונכנס למלחמה זה גלה לבבל ולא קשיא עליה מקראי דר"א דכתיב ויבאהו בבלה עם כלי חמדת בית ד' דקאי על השני ולפ"ז צ"ל דתרי רבנן הוא רבנן דאמרי בלשכת דיר העצים לאו היינו רבנן דס"ל ארון אחד אלא ר"א דהתם ס"ל כרבנן דהכא דאמרי ארון אחד היה אך דבסוגיא דהכא קאמר במדת הארון גם לר"י לוחות ושברי לוחות וצ"ל ע"כ לדידיה דבזה שהיה יוצא למלחמה לא היו מניחין השברי לוחות רק בשעה שהיה יוצא למלחמה ובל"ז היה גם השברי לוחות בארון ששם הלוחות אבל בבבלי ביומא (נג ב) לא משמע הכי מדקאמר מאחר שר"א מלמדנו כו' אלא צ"ל דלא ס"ל דרשה דחמדת כו' וגם דהדרה כו':

מסורת הש"ס

א) עי' תמורה לג א, ב) מדות פ"ב מ"ג, ג) יומא נד א, ד) תוספתא ספ"ב ויומא נג ב, ה) שם נד א, ו) ירושלמי סוטה פ"ח הלכה ג ותוספתא סוטה פ"ז ה"ט, ז) ספרי פ' בהעלותך,

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' פרק ב מערכין הלכה יג ובהשגות ופרק ד משקלים הל' י' ובכ"מ ולח"מ:
א ב מיי' פרק ב משקלים הל"ב:
ב ג מיי' שם הל"א:
ג ד מיי' פ"ד מבית הבחירה הל"א:

נוסחת הבבלי

(א) מקדשי בד"ה (א"ר חייא כן הוא מתניתא קדשי מזבח מוציאין את הראוי להן לקדשי בד"ה) אין קדשי בדה"ב כו': (ב) הבדים מן הקודש על פני הדביר כו' מסייע ליה לר"י בר אילעאי כו':

הגהות הגר"א

[א] ה"ג תנן התם קדשי מזבח מוציאין את הראוי להם מקדשי בד"ה אין קדשי בדה"ב מוציאין את הראוי להן מקדשי מזבח ולא קדשי בדק הבית מקדשי בד"ה והא תנינן כלי שמצאו בו וכו'. א"ר חזקיה כיני מתני' ללשכת בדה"ב כצ"ל וכ"ה במתני' תמורה (לג.) א' קדשי מזבח וא' קדשי בדה"ב אין משנין אותן מקדושה לקדושה ופירשה הרמב"ם ז"ל כמו שאין משנין בקדשי מזבח גופיה משלמי' לעולה וכן להיפוך כן אין משנין בבדה"ב מקדושה לקדושה. ופריך והא תנינא וכו' והשאר נמכרין ודמיהן נופלין לבדק הבית הרי דמשנין בבדה"ב שנמכרין ולוקחין לבדה"ב מזה ומשני כיני מתני' ללשכת בדה"ב וה"ק והשאר מה שאין צורך למה שהוקדשה כעת נמכרין ודמיהן נופלין ללשכת בדה"ב ומ"ש ולא קדשי בדה"ב מקדשי בדה"ב היינו דומיא דאיך שישנה מזה לבדק הבית אבל ללשכ' הוא אח"כ כמו דבר חדש כיון שאין צורך בזה כלל לבדק הבית. וגי' הספרים חסרה ומשובשת: [ב] ה"ג ויאריכו הבדים וגו' ולא יראו החוצה וכתיב ויהיו שם עד היום הזה. וכ"ה בתוספתא ועי' בפירוש מהרא"פ: [ג] ה"ג אחד שהיו לוחות נתונות לתוכו ואחד שהיו שברי לוחות נתונות לתוכו זה שהיו לוחות וכו' זה שהיו שברי לוחות נתונות לתוכו היה נכנס ויוצא עמהן ע"כ. ולא גרסינן ופעמי' שהי' מתראה עמהן ועי' בק"ע. וז"ל הרב בעל תקלין חדתין בתוספתא פ"ז דסוטה הגירסא א' שהיתה התורה נתונה בתוכה כמו בספרים שלנו. ונראה הא דלא גרס רבינו הגדול מהר"א ווילנא ז"ל כמו בתוספתא משום דלקמן בסוגיא דלר"י לא היה ס"ת מונח כלל בארון אלא מצד הארון וסתם ר"י הוא ר"י ב"א בר פלוגתיה דר"מ וט"ס בתוספתא ר"י בן לקיש ועי' תוס' דסוטה (מב.) שכתב בזה שילא למלחמה ושברי לוחות וכו' ומ"ש שם ר"ל ט"ס וצ"ל ר"י ב"א ועי' תוס' יומא (נג:) ד"ה תנן וכו' ומוכח מדבריהם דגירסתם ר"י ב"א דהוא סתם ר"י וכולה סוגיא במדת הלוחות הכל מייתי דלוחות ושברי לוחות מונחין בו וכו'. ועי' במס' שקלים עם פי' תקלין חדתין הנדפס מקרוב ותמצא דבריו ביתר ביאור:

גליון הש"ס

[א] עי' תשובת מהר"ם מרוטנבורג סימן תרלב: [ב] עי' תוספות עירובין דף סג ע"ב ד"ה כל וסוטה דף מב ע"ב ד"ה מפני:

תורה אור השלם

1. וַיִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל אֶת עֹשֵׂהוּ וַיִּבֶן הֵיכָלוֹת וִיהוּדָה הִרְבָּה עָרִים בְּצֻרוֹת וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּעָרָיו וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ: הושע ח יד 2. הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְנִשָּׂא כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בָּבֶל לֹא יִוָּתֵר דָּבָר אָמַר יְיָ: מ"ב כ יז 3. וְלִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה שָׁלַח הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר וַיְבִאֵהוּ בָבֶלָה עִם כְּלֵי חֶמְדַּת בֵּית יְיָ וַיַּמְלֵךְ אֶת צִדְקִיָּהוּ אָחִיו עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם: דברי הימים ב לו י 4. וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן הַקֹּדֶשׁ עַל פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: מלכים א ח ח 5 וַיַּעְפִּלוּ לַעֲלוֹת אֶל רֹאשׁ הָהָר וַאֲרוֹן בְּרִית יְיָ וּמֹשֶׁה לֹא מָשׁוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה: במדבר יד מד 6. אוֹי לָנוּ מִי יַצִּילֵנוּ מִיַּד הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה אֵלֶּה הֵם הָאֱלֹהִים הַמַּכִּים אֶת מִצְרַיִם בְּכָל מַכָּה בַּמִּדְבָּר: ש"א ד ח 7. וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לַאֲחִיָּה הַגִּישָׁה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים כִּי הָיָה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ש"א יד יח 8 וַיֹּאמֶר אוּרִיָּה אֶל דָּוִד הָאָרוֹן וְיִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה יֹשְׁבִים בַּסֻּכּוֹת וַאדֹנִי יוֹאָב וְעַבְדֵי אֲדֹנִי עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה חֹנִים וַאֲנִי אָבוֹא אֶל בֵּיתִי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁכַּב עִם אִשְׁתִּי חַיֶּךָ וְחֵי נַפְשֶׁךָ אִם אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה: שמואל ב יא יא

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

והלא ארון בציון היה מה עבדין ליה רבנן סכך שהוא [א]כקירוי שעדיין לא נבנה בית הבחירה משנגנז[א] הארון [א]נגנז עמו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן ופרחיו ושקדיו וארגז שהשיבו פלשתים אשם לאלהי ישראל מי גנזו יאשיהו גנזו כיון שראה שכתוב [1]יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך עמד וגנזו הדא הוא דכתיב [2]ויאמר ללוים המבינים ולכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף אמר להם אם גולה הוא עמכם לבבל [א] אין אתם מחזירין אותו עוד למקומו אלא עתה עבדו את ה' אלהיכם ואת עמו ישראל: [ב]פטום שמן המשחה [3]ואתה קח לך וגו' וקידה חמש מאות וגו' שהן אלף וחמש מאות מנים: שמן זית הין שנים[ב] עשר לוג שבו שולקין את העיקרין [ג]דברי ר"מ רבי יהודה אומר [ב]שולקן היה במים ונותן שמן על גביהן משהיה קולט את הריח היה מעבירו כדרך שהפטמין עושין הדא הוא דכתיב [4]שמן משחת קדש וגו' תני[ג] רבי יהודה בי רבי אילעי שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה נסים נעשה בו מתחלה ועד סוף שמתחלה לא היה בו אלא שנים עשר לוג שנאמר שמן זית הין אם לסוך בו את העיקרין לא היה בו ספק על אחת כמה וכמה שהאור בולע והעצים בולעים והיורה בולעת וממנו נמשחו המשכן וכל כליו השולחן וכל כליו המנורה וכל כליה וממנו נמשחו אהרן כהן גדול ובניו כל שבעת ימי המלואי' וממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים מלך בתחלה טעון משיחה [ד]מלך בן מלך [ג]אין טעון משיחה מ"ט [5]קום משחהו כי זה הוא זה טעון משיחה ואין בנו טעון משיחה אבל [ד]כ"ג בן כ"ג אפי' עד עשרה דורות טעון משיחה וכולו קיים לעתיד לבא הה"ד [6]שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם: אין[ד] מושחין המלכים [ה]אלא ע"ג המעיין שנא' [7]והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל אין[ה] מושחין מלך בן מלך אלא [ה]מפני המחלוקת מפני מה נמשח שלמה מפני מחלוקתו של אדוניהו יואש מפני עתליהו יהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו ב' שנים יהוא מפני יורם לא כן כתיב [5]קום משחהו כי זה הוא זה טעון משיחה ואין מלכי ישראל טעונין משיחה [ו]אלא יהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו שתי שנים ולא יאשיהו גנזו הדא אמרה [ו]באפרסמון נמשח: אין מושחין המלכים אלא מן הקרן שאול [ו] ויהוא נמשחו מן הפך היתה מלכותן מלכות עוברת דוד ושלמה נמשחו מן הקרן היתה מלכותן מלכות קיימת: [ז] אין מושחין כהנים מלכים אמר רבי (יונה אמר ר' אבי) יודה ענתונדרייא על שם [8]לא יסור שבט מיהודה אמר ר' חייא בר אדא [9]למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל מה כתיב בתריה לא יהיה לכהנים הלוים א"ר[ז] יוחנן הוא יוחנן הוא יהואחז והא כתיב [10]הבכור יוחנן בכור למלכות א"ר יוחנן הוא שלום הוא צדקיהו והכתיב הג' צדקיהו והרביעי שלום ג' לתולדות ד' למלכות צדקיהו שצידק עליו מדת הדין שלום שבימיו שלמה מלכות בית דוד (ריש לקיש אמר) לא שלום הוה שמיה ולא צדקיהו הוה שמיה אלא מתניה הדא הוא דכתיב [11]וימלך מלך בבל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו: א"ר[ח] יוחנן [ג] באמה של ששה טפחים היה הארון עשוי מאן תנא באמה של ששה טפחים ר' מאיר היא דתנן [ט] ר' מאיר אומר [ז]כל האמות היו בבינונית ר' יהודה אומר אמות הבנין ששה של כלים חמשה על [י] דעתיה דר"מ דו אמר באמה של ו' טפחים היה הארון עשוי אורכו של ארון ט"ו טפחים דכתיב [12]אמתים וחצי ארכו אמתא אמתא אשיתא ואמתא אשיתא ופלגות אמתא תלתא וארבעה[כ] לוחות היו בו שנים שלמים ושנים שבורים דכתיב [13]אשר שברת ושמתם בארון הלוחות היו כל אחד וא' ארכו ו' טפחים [ד] רחבו [ז](שלשה) ששה ותן ארכן של לוחות לאורכו של ארון נשתייר שם שלשה טפחים

תן

קרבן העדה

השמונה בגדים והלין הוא החשוב שבהן: **והלא הארון בציון היה.** בימי דוד ואיך קאמר והארון יושב בסוכות אלא ודאי דעל הארון השני שיוצא עמהם למלחמה קאמר: **סכך שהוא כקירוי.** שהיה יושב באוהל שעדיין לא נבנה בה"מ ולכך קורא אותו סוכה לשון סכך בעלמא והואיל והארון לא היה מיושב וישראל במלחמה החמיר אוריה על עצמו שלא לשמש המטה: **נגנז עמו צנצנת המן.** דכתיב בארון אשר אועד לך שמה וכתיב בצנצנת המן ותן שמה מלא העומר מן ויליף שמה שמה גזירה שוה: **וצלוחית שמן המשחה.** דכתיב בו שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם וכתיב גבי צנצנת למשמרת לדורותיכם ויליף דורות דורות: **ומקלו של אהרן.** דכתי' למשמרת לאות לבני מרי ובצנצנת כתיב למשמרת: **וארגז שהושיבו פלשתים אשם לאלהי ישראל.** דכתיב תשימו בארגז מצידו אלמא גבי ארון הוה קאי וממילא שמעינן דעמו נגנז: **יולך ה' אותך וגו'.** ודאג שמא יגלה: **תנו את הארון הקודש בבית.** הא התם הוה קאי אלא גניזה היא: **אין אתם מחזירין אותו למקומו.** שאין מלות בכתף ישאו נוהגת בלוים אז ועוד שיתחלל קדושת הארון בירידתו לבבל: **פיטום שמן המשחה וכו'.** מדפריך עלה לקמן מהא דיאשיה גנזו מייתי ליה הכא ודלא כמהרא"פ: **שהוא אלף ות"ק מנים.** דמפרש קרא כדכתיב דקנמון בשם וקנה בשם כל אחד לא היה אלא ר"ן מנה ודקשיא מחציתו דקנמון בשם למאי אתא י"ל דגזירת הכתוב הוא שיביא ת"ק מנים וחולהו ולוקח ממנו ר"ן מנים לשמן המשחה וכה"ג אמרינן במנחות מביא עשרון שלם וחולהו ומקריב ומחצה אבד ודלא כמהר"א פולדא: **העיקרין.** הן הבשמים: **שולקן היה במים.** שיבלעו המים וכשיציף עליהם השמן לא יבלעו אותו העיקרין דשמן המועט הזה היה נבלע בעיקרין המרובין: **וממנו נמשחו אהרן וכו'.** דכתיב שבעת ימים ימלא את ידכם ואיתקש משיחה לריבוי דכתיב למשחה בהם ולמלא בם את ידם: **טעונין משיחה.** דכתיב והכהן המשיח תחתיו מבניו לימא קרא והכהן שתחתיו מבניו מאי המשיח אלא הא קמ"ל דאפי' מבניו אי נמשח הוה כה"ג ואם לאו לא הוה כה"ג: **הה"ד שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם.** דזה בגימטריא י"ב כלומר אף לדורות יהיה בגימטריא זה: **אלא ע"ג מעין.** שתמשוך מלכותו דסימנא מילתא היא: **גיחון.** מעין קטן סמוך לירושלם ולא זהו גיחון הגדול היוצא מגן עדן: **מפני מחלוקת של אדוניהו.** דכתיב למען יאריך ימים וגו' בקרב ישראל בזמן שהשלום בישראל המלכות ירושה ולא בעי משיחה אבל אי איכא מחלוקת לאו ירושה היא ובעי משיחה בתחלה: **ופריך לא כן כתיב וכו'.** ואין מלכי ישראל טעונין משיחה ויורם מלך ישראל הוה: **אלא יהואחז וכו'.** כלומר סמי מכאן יהוא מפני יורם ותני יהואחז מפני יהויקים: **ופריך ולא יאשיהו גנזו.** לשמן המשחה כדאמרי' לעיל ויהואחז ויהויקים בני יאשיהו היו ואיך קאמרת דיהואחז נמשח בשמן המשחה: **ומשני הדא אמרה.** זאת אומרת שיהואחז בשמן אפרסמון נמשח ולא בשמן המשחה א"נ ה"ק כיון דעכ"ל דבשמן אפרסמון נמשח א"כ אין צריך להגיה הברייתא דאף יהוא בשמן אפרסמון נמשח: **אין מושחין כהנים מלכים.** ואע"פ שאינו זר אלא שמן המשחה דהא כבר נמשח כשנעשה כה"ג אפ"ה אין מושחין אותו למלוכה כמלכי ישראל דאין מושחין אלא מלכי בית דוד: **לא יסור שבט מיהודה.** וכל מלכות שאינו לירושה לעולם אין נמשח בשמן המשחה: **וכתיב בתריה לא יהיה לכהנים הלוים.** שאפילו למלך אין ממנים כהן וכ"ש שאין נמשחים: **הוא יוחנן הוא יהואחז.** דבדברי הימים כתיב ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום ויוחנן הוא יהואחז דיהויקים ולדקיהו מלינו שמלכו לאחר יהואחז ש"מ דיהואחז הוא יוחנן: **ופריך והא כתיב הבכור יוחנן.** ולעיל אמרינן שיהויקים גדול מיהואחז שתי שנים: **ומשני בכור למלכות.** שמלך ראשון: **רביעי למלכות.** שמלך יהואחז ואחריו יהויקים ואחריו יכניה בנו ואחריו צדקיהו: **שצידק עליו.** נבוכדנצר את הדין ואמר לו יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי ולכך קרא שמו צדקיהו: **כל האמות.** אפילו של כלים היו בינונית דהיינו באמה בת ששה טפחים: **אמתא אשיתא.** אמה אחת היא ששה טפחים: **אשר שברת ושמתם בארון.** לאשר שברת מיותר ללמדך דאף השבורות ישים בארון וכל לוח רחבו שלשה: **ה"ג ורחבן שלשה.** כן הוא בסוטה:

תקלין חדתין

דהארון קאי על ארון שהלין מונח בו: **בציון היה.** ואיך אמר והארון יושב בסוכות אע"כ דב' ארונות היו והארון דבמלחמה קאמר: **שלא בקירוי גרם.** שעדיין לא נבנה בה"מ והיה באהל ולפי שעדיין לא היה הארון בבית החמיר אוריה על עצמו: **נגנז עמו צנצנת.** בתוספתא שם ויליף מדכתיב בארון אשר אועד לך שמה וכתיב בצנצנת המן ותן שמה מלא העומר מן ויליף גז"ש שמה שמה: **וצלוחית כו'.** דכתי' ביה לדורותיכם וכן גבי צנצנת לדורותיכם ויליף דורות דורות: **ומקלו כו'.** יליף משמרת דכתיב ביה למשמרת וכן בצנצנת כתיב למשמרת: **וארגז כו'.** דכתיב תשימו בארגז מצידו וממילא שמעינן דעמו נגנז: **בבית אשר בנה כו'.** שם גנזו: ה"ג **ונגנז פיטוס של שמן המשחה כיצד כו'.** וקאי אדלעיל דחשיב בהנגנזין גם שמן המשחה ומפרש ענין שמן המשחה: **שהן אלף ות"ק מנים.** ס"ל כפשטא דקרא דכתיב קח לך בשמים ראש מר דרור חמש מאות וקנמון בשם מחציתו. מחציתו דמר דרור שהוא ר"ן וקנה בשם ג"כ ר"ן וקדה ת"ק הרי אלף ות"ק: **י"ב לוג שבו שולקין את העיקרין.** הבשמים: ה"ג **דברי רבי יהודה** וכ"ה בכריתות שם: **רבי יוסי אומר כו'.** בבבלי שם א"ל רבי יוסי והלא לסוך העיקרין אינה ספק ופי' רש"י דהא שמן לא הוי אלא י"ב לוג ועיקרין הוי טובא כיצד עושה הביאו העיקרין ושלקום במים שיבלעו המים ולכשיציף עליהן השמן לא יבלעהו והציף עליהן שמן המשחה וקלט את הריח וקפחו וחבירו וקפחו את הרועה ביומא קפחו משה לשמן מעל העיקרין ונתנו בצלוחית ע"ש וה"נ הכא ודריש לה מקרא: **רוקח כדרך המפטמין.** והתם מייתי לה דר' יהודה השיב לר"י וכי נס א' נעשה בשמן המשחה כו': **כל שבעת ימי המלואים כו'.** כדמפרש בגמרא פרק קמא דיומא שבעת ימים ימלא וגו' ואיתקש משיחה לריבוי דכתיב למשחה בהם ולמלא בם את ידם: ה"ג **מלך בן מלך אין טעון משיחה אבל כ"ג כו'.** ול"ג מ"ט דכתיב כי זה וגו' דמזה דריש לקמן על מלכי ישראל שא"ל כלל משיחה וכ"ה בבבלי שם: **כולן טעונין כו'.** התם מפרש מדכתיב והכהן המשיח תחתיו מבניו נימא קרא והכהן שתחתיו מבניו מאי המשיח הא קמ"ל דאפילו מבניו ההוא דמשח ליה הוי כ"ג וא"ל משח כו': **זה לדורותיכם.** אלמא כולהו י"ב לוג קיימי לע"ל: **אין מושחין מלך בן מלך.** בבבלי מפרש מקרא דכתיב למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו כל הימים ירושה היא: **אלא מפני כו'.** גרסינן ול"ג תחלה מפני המחלוקת ובבבלי מפרש מנלן דכי אתי מחלוקת בעי משיחה ולא כל דבעי מלכא מורית ליה מלכותא: **לא כדין כתיב כו'.** קושיא היא דפריך על הא דאמר שנמשח יהוא מפני יהורם והא כתיב כי זה וגו' דמשמע שאין אחר ממלכי ישראל נמשח כלל אף מפני המחלוקת דלא מסתבר שנמעול בשמן המשחה מפני המחלוקת כמ"ש בגמרא שם. ועוד פריך על מ"ש שנמשח יהואחז מפני כו' והלא יאשיהו גנזו לשמן המשחה ויהואחז היה אחרי יאשיהו ובמה נמשח ופריך בחדא מחתא על שניהם הד"א באפרסמונא משחו שהם משחו אותם באפרסמון ולא בשמן המשחה ומפרש ב' המלכים דסמיך להו אהדדי בברייתא ואתיא כאוקימתא דבבלי שם: **משבט יהודה.** ולא כהנים דאתו מלוי: **אר"י הוא יוחנן כו'.** מייתי לה לפרושי דלא תקשי אר"י מברייתא דלעיל כדמפרש: **והכתיב הבכור יוחנן.** וא"כ יהואחז הוי גדול וא"כ היאך קאמר יהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו ומשני בכור למלכות. ולעולם יהויקים הוה קשיש ובבבלי פריך מר"י אברייתא ומשני הכי: **השלישי לדקיהו.** הוא כמה דפריך בבבלי והא בדרי קחשיב דהיינו שלישי רביעי ומשני שלישי לבנים רביעי למלכות: **לדקיה שלידק כו'.** שמות השבחים: **מתניה שמו כו'.** הכי נקט לה בפלוגתא דר"י ור"ל ושם נקט לה בחד מאן דאמר דעיקר שמו מתניה ואלו ב' שמות לשבחיו הם: **בינונית.** כל האמות בין של כלים בין של בנין היו נמדדות בבינונית שהיא אמה בת ו' טפחים והיא קרויה בינונית מפני שיש בת חמשה טפחים קטנה הימנה והיא אמת היסוד ואמה סובב ואמת הקרנות ואמת רובע של מזבח הפנימי כדאמר במנחות שם מהאי קרא ואלה מדות המזבח באמות וגו' ויש גדולה הימנה חצי אצבע כדתניא בפסחים פ"ו ב' אמות היו בשושן הבירה א' יתירה על של משה חצי אצבע (רש"י סוכה ג' ב') ועי' עירובין ד': **אמת הבנין.** כגון חומת הבית ומזבח העולה: **ושל כלים.** ארון ושלחן ומזבח הזהב. (רש"י במנחות צ"ז א'): **שנא' אשר שברת ושמתם וגו'.** שיש השברים בארון. והכי איתא במנחות (צ"ט א'): ה"ג **ורחבן שלשה תן רוחבן של לוחות לאורכו של ארון כו' נשתיירו ב' טפחים לס"ת.** היינו ליקח הס"ת משם דעביה של ס"ת ב' טפחים לפי שיעור ארכה ששה: **שלשה טפחים.** דד' לוחות רחבן י"ב

משנת אליהו

שהן אלף ות"ק מנין. הך סוגיא פליגא אסוגיא דבבלי ריש כריתות (ה' א') דסוגיא דילן ס"ל כפשטיה דקרא דכתיב קח לך בשמים ראש מר דרור ת"ק וקנמון בשם מחציתו מחציתו דמר דרור שהוא ר"ן וקנה בשם ר"ן וקדה ת"ק הרי ט"ו מאות מנין. וסוגיא דבבלי סם מחציתו דכתיב בקנמון בשם ר"ל שיביא בב' פעמים משום הכרעות ובאמת יהיה ת"ק והוי ביחד אלף תש"ן וכ"פ הרמב"ם בפ"ק דהלכות כלי המקדש כגמרא דבבלי ולסוגיא דירושלמי לא קשה מניינא ל"ל דקמ"ל פירושא דקרא להוציא מאוקימתא דבבלי כנ"ל: **ה"ג ורוחבן שלשה תן רוחבן של לוחות לאורכו של ארון כו'.** והכי גרסינן בירושלמי פרק בתרא דתענית הלוחות היו אורכן ששה ורוחבן ג' כו' ובבבלי בב"ב (י"ד א') הגירסא אורכן ששה ורוחבן ששה ועוביין ג' ומפרש רש"י בדר"מ שהיו מונחות זה אצל זה ולא חשיב רק של הלוחות ולא דשברי לוחות וס"ל דשברי לוחות היו מונחים תחת הלוחות דבארבעתן

מסורת הש"ס

א) יומא נב ב, ב) כריתות ה א וע"ש, ג) ויק"ר פ"י וירוש' הוריו' פ"ג הל"ב ועי' בבלי הוריות יא ב, ד) הוריות יב א, ה) שם יא ב, ו) מגילה יד א, ז) הוריות יא ב, ח) ירושלמי סוטה פ"ח הל"ג, ט) כלים פי"ז מ"י, י) ב"ב יד א, כ) מנחות לט א ועי' במ"ר פ"ד,

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ד מבית הבחירה הל"א:

ה ב מיי' פ"א מכלי המקדש הל"ב:

ו ג מיי' שם הל"ז ופ"א ממלכים הל"ז והלכה יב:

ז ד מיי' פ"א מכלי המקדש הל"ז:

ח ה מיי' שם הל"א ופ"א ממלכים הלכה יא:

ט ו מיי' שם ופ"א ממלכים הל"י:

י ז מיי' פ"ב מבית הבחירה הל"ו ופ"ה מתמידין הל"ט ופ"ג מבית הבחירה הל"ב:

הגהות הגר"א

[א] שלא בקירוי גרסינן: [ב] ה"ג ונגנז פיטוס של שמן המשחה כיצד וכו'. פי' וקאי אדלעיל דחשיב בהנגנזין גם שמן המשחה ומפ' ענין שמן המשחה: [ג] ה"ג דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר וכו' וכ"ה בכריתות שם: [ד] ה"ג מלך בן מלך אינו טעון משיחה אבל כהן גדול בן כ"ג אפילו עד י' דורות וכו'. ול"ג מאי טעמא קום משחהו וכו' דמזה דריש לקמן על מלכי ישראל שא"ל כלל משיחה וכ"ה בבבלי שם: [ה] מלות מפני המחלוקת ל"ג: [ו] אלא ל"ג: [ז] ה"ג ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה תן רחבן של לוחות לארכו של ארון וכו'. וה"ג בירושלמי פ' בתרא דתענית. ובבבלי ב"ב (יד.) הגירסא ארכן ששה ורוחבן ששה ועובין ג' ועיין שם בפירש"י. ועיין בס' ת"ח שהוא מפלפל באריכות בגי' שני התלמודים:

ציון ירושלים

שאול ויהוא נמשחו מן הפך. עי' שו"ת רמ"ע מפאנו סימן ק"ב שכ' ששאול נמשח בשמן המשחה. וכאן נראה מבואר שנמשח מן הפך. ובק"ע מבואר שם דיהוא בשמן אפרסמון נמשח וע"כ דשאול גם כן נמשח בשמן אפרסמון וכן נראה מש"ס כריתות דף ו וכן מצאתי בשמואל א סימן י' על פסוק כי משחך הביא רד"ק ואלשיך מדרש ששאול נמשח באפרסמא דכיא. ועי' פרקי ר"א פט"ז וגם מ"ש שם שאחז נמשח באפרסמא דכיא מבואר כן ג"כ ועי' ב"ש בהוריו' ו א: ע"ש לא יסור שבט מיהודה. עי' רמב"ן על התורה פרשת ויחי ע"פ לא יסור שבט מיהודה ובתשובה בזה כתבתי דבר נחמד על ינאי המלך בקידושין ס"ו שאמרו רב לך כתר מלכות כו' והיינו שבאמת אין מושחין כהנים למלכים ואם כן אם יש לך כתר מלכות הנח כתר כהונה והם רמזו לו שמלבד זאת אינו ראוי לכהונה כי אינו מזרעו של אהרן. וישבתי בה הרבה קושיות ועי' במקנה שם:

גליון הש"ס

[א] עי' ק"ע ועי' ברמב"ם ורמב"ן בספר המצות מצוה לד: [ב] עי' ק"ע. ועי' ברמב"ן על התורה פ' ויחי: [ג] מכאן יש סמך למה שפסק הרמב"ם כר"מ לגבי ר"י ועי' בכ"מ פ"ה מתמידין שם משום דר' יוחנן סובר כר"מ: [ד] עי' תוספות מנחות דף לט ע"א ד"ה מלמד:

תורה אור השלם

1. יוֹלֵךְ יְיָ אֹתְךָ וְאֶת מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל גּוֹי אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ וְעָבַדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ וָאָבֶן: דברים כח לו 2. וַיֹּאמֶר לַלְוִיִּם הַמְּבִינִים לְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים לַייָ תְּנוּ אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֵין לָכֶם מַשָּׂא בַּכָּתֵף עַתָּה עִבְדוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְאֵת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: דברי הימים ב לה ג 3. וְאַתָּה קַח לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְּמָן בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וּקְנֵה בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם: וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הִין: שמות ל כג, כד 4. וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה: שמות ל כה 5. וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא אַדְמוֹנִי עִם יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי וַיֹּאמֶר יְיָ קוּם מְשָׁחֵהוּ כִּי זֶה הוּא: שמואל א טז יב 6. וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם: שמות ל לא 7. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לָהֶם קְחוּ עִמָּכֶם אֶת עַבְדֵי אֲדֹנֵיכֶם וְהִרְכַּבְתֶּם אֶת שְׁלֹמֹה בְנִי עַל הַפִּרְדָּה אֲשֶׁר לִי וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ אֶל גִּחוֹן: מלכים א א לג 8. לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים: בראשית מט י 9. לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל: דברים יז כ 10. וּבְנֵי יֹאשִׁיָּהוּ הַבְּכוֹר יוֹחָנָן הַשֵּׁנִי יְהוֹיָקִים הַשְּׁלִשִׁי צִדְקִיָּהוּ הָרְבִיעִי שַׁלּוּם: דברי הימים א ג טו 11. וַיַּמְלֵךְ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת מַתַּנְיָה דֹדוֹ תַּחְתָּיו וַיַּסֵּב אֶת שְׁמוֹ צִדְקִיָּהוּ: מלכים ב כד יז 12. וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: שמות כה י 13. וְאֶכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן: דברים י ב

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

תן מהם חצי טפח לכל כותל. שהרי מבחוץ נמדד אמתיים וחצי ארכו: **ה"ג תן רחבן של לוחות לרחבו של ארון: ה"ג חצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לכותל נשתיירו שני טפחים לשילוט.** וה"ט לשילוט שתהא ס"ת נכנסת ויוצאת בריוח לפי שהיתה מונחת אורכה לרוחב הארון דהיינו באותן שני טפחים שנשתיירו באורך הארון וס"ת עביה שני טפחים וארכה ששה טפחים והיתה מונחת בדוחק באותן שני טפחים שבאורך לכך היה הארון רוחב יותר ב"ט לשילוט וליטלה כרצונו: **והכן ארון.** והאי ארון נמי כלי הוא שהרי מיטלטל בשעת הנסיעה: **ה"ג ורחבן שלשה תן ארכן של לוחות לארכו של ארון: אצבע לכתלים מכאן.** שהטפח ד' אצבעות: **חצי טפח מכאן וכו' לשילוט.** ליטול הלוחות מן הארון לעת הצורך: **נתן של זהב.** הפנימית בשל עץ האמצעי ושל עץ נתן בשל זהב החיצון: **להביא שפתו העליונה.**

תן מהם חצי טפח לכל כותל נשתייר שני טפחים לספר תורה רחבו של ארון תשעה טפחים דכתיב [1]אמה וחצי רחבו אמתא אשיתא ופלגות אמתא תלתא [א]וארבעה לוחות היו בו שנים שלימים ושנים שבורים דכתיב [2]אשר שברת ושמתם בארון הלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן ששה טפחים [ב]תן רחבן של לוחות לרוחבו של ארון נשתייר שם שלשה טפחים חצי טפח מכאן לכותל זה וחצי טפח מכאן לכותל זה וטפחיים לשילוט מקום שספר תורה (א)מונח ר"ש בן לקיש אמר באמה בת חמשה טפחים היה הארון עשוי מאן תנא באמה בת חמשה טפחים ר' יהודה דתנינן תמן ר' יהודה אומר אמת הבנין ששה[א] של הכלים חמשה והכן ארון כלי הוא על דעתיה דרבי יהודה דו אמר באמה של חמשה טפחים היה אורכו[ב] עשוי שנים עשר טפח ומחצה דכתיב אמתים וחצי ארכו אמתא חמשא ואמתא ה' ופלגות אמתא תרי ופליג וד' לוחות היו בו שנים שלימים ושנים שבורים דכתיב אשר שברת ושמתם בארון והלוחות היה כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן [ג]ששה טפחים תן (רחבן) ארכן של לוחות לארכו של ארון ונשתייר שם חצי טפח אצבע לכותל מכאן ואצבע לכותל מכאן רוחבו של ארון שבעה טפחים ומחצה דכתיב אמה וחצי רחבו אמתא חמשה ופלגות אמתא תרי ופליג [ד]וד' לוחות היו בו שנים שלימים ושנים שבורים דכתיב אשר שברת ושמתם בארון הלוחות היה כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן ששה טפחים תן רחבן (ארכן) לרוחבו של ארון ונשתייר שם טפח ומחצה אצבע לכותל מכאן ואצבע לכותל מכאן חצי טפח מכאן וחצי טפח מכאן לשילוט כיצד[ג] עשה בצלאל את הארון [ה]ר"ח (בן גמליאל) אמר שלש תיבות עשאו שתים של זהב ואחת של עץ נתן של זהב בשל עץ ושל עץ בשל זהב וציפהו דכתיב [3]וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ מת"ל תצפנו להביא שפתו העליונה רשב"ל[ד] אמר תיבה אחת עשאו וציפהו דכתיב וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ מת"ל תצפנו א"ר פנחס להביא בין נסר לנסר [א] כיצד היו הלוחות כתובים [ו]ר'[ה] (ב)חנינה (בן אחיה ר' יהודה) בן גמליאל אומר חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה הה"ד [ז][4]ויכתבם על שני לוחות אבנים חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה ורבנן אמרי עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה [ח]הה"ד ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה ר"ש בן יוחאי אומר עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה [ט]דכתיב ויכתבם על שני לוחות אבנים עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה רבי סימאי אמר ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה דכתיב [5]מזה ומזה הם כתובים טטרוגה חנניה בן אחי רבי יהושע אומר בין כל דבור ודבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה דכתיב [6]ממולאים בתרשיש כימא רבא ר"ש בן לקיש כד הוה מטי הדין קרייה הוה אמר יפה למדני חנניה בן אחי רבי יהושע מה הים הזה בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים כך בין כל דבור ודבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה אמר ר' תנחומא [י]איתקשיית קומי רבי פנחס אתיא כר' יהודה ולא אתיא כר"מ מ"ט דר' יהודה דכתיב [7]לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' וגו' [כ]על דעתיה דר' יהודה דו אמר היכן היה ספר תורה נתון כמין גלוסקיי' עשוי לו מבחוץ והיה ספר תורה נתון בתוכו מ"ט דר"מ דכתיב [8]ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך על דעתיה [ל]דר"מ דו אמר אין מוקדם ומאוחר בתורה אלא ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך ואח"כ ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה רבי פנחס (ג)בשם רשב"ל [מ]התורה[ו] שנתן לו הקב"ה למשה נתנה לו אש לבנה חרותה באש שחורה היא אש מובללת באש חצובה מאש ונתונה מאש [ז]דכתיב [9]מימינו אש דת למו:

הלכה ב מתני' (ד)היכן היו השתחויות האלו ארבע בצפון וארבע בדרום שלש במזרח וב' במערב כנגד [ח] שלשה עשר שערים דרומיים סמוכים למערב שער העליון שער הדלק שער הבכורות שער המים ולמה נקרא שמו שער המים שבו מכניסין צלוחית של

...שער הסמוך למערב שהוא שער העליון ואחריו שער הדלק שבו מדליקין... **שער הבכורות.** שמכניסים שם הבכורות

...לרבות שברי לוחות וה"א דלדידיה קאי המדידה אכולהו ואעודיין מנח להו ולכן בדר"י נזהר רש"י וכתב בד"ה מונחות מוטלות על רוחבן ולא על חודן וטעמיה דלא מסתבר ליה למדוד השברים דכיון דנשברו א"א להעמידן עם השלמות במדידתן שוה רק דתחת השלמות היו מונחין אך דזה מיפריך רש"י מירושלמי זה אלא נ"ל דרלה לאוקמי בדברי ר"י כמו לר"מ ובדר"מ לא הוזכר כלל שברי לוחות בדבריו ועיין במ"ר במדבר דשם כמו בבבלי רק דמוקי דעל עודיין היו מונחים: **אצבע לכותל זה כו'.** מכאן מוכח כפירש ר"ת בב"ב שם ד"ה אצבע דל"ג ומחצה ואצבע ר"ל אצבע קטנה דהוויין ששה בטפח ונשאר קצת ריוח שיהא יוכל ליטב י"ב בי"ב ודלא כרש"י שם ומה דקאמר בסוגיין לשלוט כ"ה גירסת רבינו וגיר' הספרים לס"ת שיבוש דלר"י ס"ת מלד הוא מונח ופי' לשלוט לפירוש רש"י דמפרש אצבע מד' בטפח פירושו לשלוט היינו שיהא ריוח קצת ללוחות דיתבו י"ב בי"ב וכדפריך בבבלי תרי בתרי היכי יתיב לרבינו תם אף דלא נזכר הכא לעמודין ואם כן למה הטפח דהא ריוח קצת יש לשיטתו דמ"מ בעי ריוח יותר קצת:

ריבב"ן

מתני' [ט](עד ד') **לצוחית.** שלימה שהיתה מחזקת ג' לוגין כדאמר בסוכה בפ' בתרא שהיו מנסכין בתמיד של שחר בחג בשעת ניסוך היין שהוא רביעית ההין דהיינו ג'

תקלין חדתין

...

תלוכה באש. מלובשת בשרשי נשמות ישראל שהן לבושין למחצב התורה שהנשמה חלק אלהי ממעל שהן ג' חלקי התורה כידוע: **ונתונה באש.** בשעת מתן תורה עיקר נתינתה באש היתה: **שנאמר.** מימינו זו אש לבנה ימין חסד אש נגד אש שחורה: **דת למו.** הן אותיות תלמו"ד כדכתב רבינו הגאון נ"ע ולמו היינו שניתנה לנו וגם כן שממוכרת לנשמתינו וזהו למו וגם קאי על מימינו שממוכרת לו ית"ש ומהכא דריש כל הנ"ל: **מתני' היכן היו משתחוים.** י"ג השתחויות דלעיל: **שער העליון.** הוא

מסורת הש"ס

א) טפחים, **ב)** של ארון, **ג)** יומא עב ב, **ד)** מדרש חזית פ' תורי זהב, **ה)** מדרש חזית פ' ידיו גלילי זהב, **ו)** שם פ' ראשו כתם פז, **ז)** הדא הוא, **ח)** מדות פ"ב מ"ו, **ט)** נראה דצ"ל עד שער המים שבו מכניסין צלוחית וכו',

נוסחת הבבלי

(א) שס"ת מונח בתוכה ריש לקיש כו' אצבע (ומחצה) לכתלים כו' ואצבע (ומחצה) לכתלי' כו' אצבע לכל כותל נשתייר חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לשלוט מקום שס"ת מונח: **(ב)** חנניה בן אחי ר' יהושע אומר כו': **(ג)** ר"פ אמר בשם ר"ש תורה שנתן הקב"ה לו למשה אש לבנה כו' היא מאש חלובה נולדת מאש מובללת מאש נתונה מימינו של הקב"ה שנאמר מימינו אש דת למו: **(ד)** והיכן היו משתחוים כו' י"ג שערי' דרומיים כו':

הגהות הגר"א

[א] מן וארבעה לוחו' עד תן רוחבן נמחק: [ב] נ"ל תן אורכן של לוחות לרוחבו של ארון וכו': [ג] נ"ל ורחבן שלשה טפחים וכ"נ גירסת הק"ע: [ד] מכאן עד תן רחבן כו' נמחק: [ה] ר"ח בן גמליאל ל"ג. ונשתבש מסוגיא דלקמן והכא בר פלוגתיה ר"ש ב"ל והוא סתם ר"ח: [ו] ר"ח בן גמליאל גרסינן דהא כאן בר פלוגתיה רשב"י: [ז] ה"ג ויכתוב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברי' כו'. ודריש עשרת על שתיהן יחד ה' על זה וה' על זה. ופסוק הכתוב בספרי' שבוש הוא: [ח] ה"ג שנאמר ויגד לכם את בריתו וכו' ויכתבם על שני לוחות האבנים. כי ממלת ויכתבם קא דריש י' על לוח זה וי' על לוח זה לכן ראוי לכתוב גם סיפי' דקרא: [ט] נ"ל שנא' כתובים משני עבריה' כתב על לוח זה וכתב על לוח זה: [י] ה"ג אמר ר' תנחומא אתקשיתא קומי דר' פינחס כר"מ ניחא לר"י קשיא ס"ת היכן מונח על דעתיה דר' יהודה כמין גלוסקי' עשו לו מבחוץ והיה ס"ת מונח בתוכו כנ"ל וה"פ דלר"מ יהיה מקום לס"ת כדלעיל אבל לר"י היכן היה הס"ת מונח ומשני כמין גלוסקי' כו'. ובבבלי שם איתא ארגז ששיגרו פלשתי' עליו הי' הס"ת מונח: [כ] מן על דעתי' דר"י עד מ"ט דר"מ ל"ג. כי כבר גרסינן לה לעיל קודם מ"ט דר"י: [ל] נ"ל ע"ד דר' יהודה. ועי' בספר תקלין חדתין ותמצא טעם לשבח לכל הגרסאות הנ"ל: [מ] ה"ג תורה שנתן הקב"ה למשה אש לבנה חרותה באש שחורה מובללת מאש חלובה באש נתונה באש שנאמר מימינו וכו':

גליון הש"ס

[א] עי' שו"ת הרדב"ז ח"ג סימן תקמ"ט:

תורה אור השלם

1. וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: שמות כה י

2. וְאֶכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן: דברים י ב

3. וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב: שמות כה יא

4. וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם עַל שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים: דברים ד יג

5. וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לֻחֹת כְּתֻבִים מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים: שמות לב טו 6. יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים: שיר השירים ה יד 7. לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד: דברים לא כו 8. וְנָתַתָּ אֶת הַכַּפֹּרֶת עַל הָאָרֹן מִלְמָעְלָה וְאֶל הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ: שמות כה כא 9. וַיֹּאמַר יְיָ מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ: דברים לג ב

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

של ניסוך המים בחג רבי אליעזר בן יעקב אומר בו המים מפכים ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית לעומתן[א] בצפון סמוכים במערב שער יכניה שער הקרבן שער הנשים שער השיר ולמה[ב] נקרא שמו שער יכניה שבו יצא יכניה בגלותו שבמזרח שער נקנור ושני פשפשין היו לו אחד מימינו ואחד משמאלו ושנים במערב ולא היה להן שם:

גמ' מתניתין אבא יוסה בן (חנן) יוחנן היא דאמר כנגד י"ג שערים ברם כרבנן [א]שבעה שערים היו בעזרה ע"ד דרבנן היכן[ג] היו השתחוואות הללו כי ההיא דתנינן תמן י"ג פרצות היו בו שפרצום מלכי יון (א)וחזרו וגדרום בני חשמונאי וגזרו כנגדן י"ג (ב)השתחוואות כתיב [1]והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים וגו' תני[ד] מבית ק"ק עד הפרוכת בקרני סילי וכיליי מן פרוכת עד מזבח הזהב בקרני חגבים [א]ממזבח הזהב עד עזרות כחוט של שתי מן העזרות עד מפתן הבית כחוט של ערב מיכן ואילך כמפי הפך כתיב [2]והנה מים מפכים מן הכתף הימנית בצאת האיש קדים וקו בידו וימד אלף באמה ויעבירני במים מי אפסים עד קרסולה [3]וימד אלף ויעבירני במים מי ברכים עד ברכייה וימד אלף ויעבירני מי מתנים עד מתנייא מכאן ואילך וימד אלף נחל אשר לא אוכל לעבור אפי' לבירנין גדולה אינה יכולה לעבור בו מ"ט [4]וצי אדיר לא יעברנו מפני מה כי גאו המים מי שחו מהו מי שחו מלשוט (ג)אמר רב חונה (הונא) באתרין קרו לשייטא שחונא [ב][5]ופרש ידיו בקרבו כאשר יפרש השוחה לשחות מהו [ג]לשחות אמר רבי יוסי בי ר' בון (ביבן) מיין דמתמללין בעלמא כתיב [6]ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דויד וליושבי ירושלם לחטאת ולנידה ר' שמואל בר נחמן בשם ר' (נתן) יונתן מבית דוד ועד יושבי ירושלם כשרים לנדה ולחטאת מכאן ואילך מי תערובות הם כשרים לנדה [ב]ופסולים למי חטאת אר"א (ר"מ אומר) מבית דוד ועד יושבי ירושלם כשרים לנידה ולחטאת מכאן ואילך [א] מי קטפריסות הן [ג]פסולין לנדה ולחטאת כתיב[ה] [7]ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה זה[ו] ים של סמכו (סיבוכא) וירדו אל הערבה זה ים של טבריא ובאו הימה זה ים המלח אל הימה המוצאים זה הים הגדול ולמה נקרא שמו מוצאים כנגד שתי פעמים שיצא אחד בדור אנוש ואחד בדור הפלגה רבי[ז] לעזר בשם רבי חנינה בראשונה יצא עד קלבריאה ובשניה יצא עד כיפי ברבריאה רבי אחא בשם ר' חנינה בראשונה יצא עד כיפי ברבריאה ובשניה יצא עד עכו ועד יפו [8]עד פה תבא ולא תוסיף עד עכו תבא ולא תוסיף ופה ישית בגאון גליך עד יפו אשית גאון גליך ניחא ימא רבא וימא דמילחא בשביל למיתקן ימא דטבריא ימא [ד]דסמכו לרבות דגתם דכתיב ביה [9]למינה תהיה דגתם למיני מינים תהיה דגתם תני אמר רשב"ג מעשה שהלכתי לציידן והביאו לפני יותר משלש מאות מיני דגים בתמחוי א' [7]ונרפאו המים [10]בצאתיו וגבאיו ולא ירפאו למלח ניתנו כתיב ונרפאו המים ואת אמרת ולא (ד)ירפאו המים מקום הוא ושמו ולא ירפאו כתיב [11]ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר תני[ח] אמר רבי יהודה לפי שבעולם הזה תבואה עושה לששה חדשים ואילן עושה לשנים עשר חודש אבל לעתיד לבא התבואה עושה לחדש אחד ואילן עושה לשני חדשים מ"ט לחדשיו יבכר אמר[ט] רבי יוסי לפי שבעולם הזה התבואה עושה לששה חדשים ואילן עושה לי"ב חדש אבל לעתיד לבא התבואה עושה לט"ו יום ואילן עושה לחדש אחד שכן[י] מצינו שעשת התבואה בימי יואל לחמשה עשר יום וקרב ממנה העומר מ"ט [12]ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון ומה מקיים רבי יוסי לחדשיו יבכר בכל חודש וחודש יהיה מבכר [11]ועלהו לתרופה רבי יוחנן אמר תרפיה מציץ עליה ותרף מזונה רב[כ] ושמואל חד אמר להתיר פה שלמעלן וחד[ל] אמר להתיר פה שלמטן ר' חנינה ור' יהושע בן לוי ח"א להתיר פה עקרות וח"א[מ] להתיר פה אלמים ולעומתן בצפון וכו' את[נ] מוצא בשעה שעלה נבוכדנאצר לכאן בא וישב לו בדופני של אנטוכיא ויצאה סנהדרין גדולה לקראתו ואמרה לו הגיע זמן הבית הזה ליחרב אמר להן אותו (ה)שהמלכתי עליכם תנוהו לי ואני הולך באו ואמרו ליהויכין מלך יהודה נבוכדנאצר בעי לך כיון ששמע מהן כך נטל[ס] מפתחות של בה"מ עלה לגגו של היכל אמר לפניו רבש"ע לשעבר היינו נאמנים לך והיו מפתחותיך מסורין לנו עכשיו שאין אנו נאמנים הרי מפתחותיך מסורין לך תרין אמוראין חד אמר זרקן ועוד לא ירדו וח"א[ע] באה כמין יד ונטלתן מידו כיון שראו כל חורי

קרבן העדה

המים מפכים. מפרש בגמ': **שער הקרבן.** שם מכניסין קדשי קדשים ששחיטתן בצפון: **שער הנשים.** שבו הנשים נכנסות לסמוך על קרבנן א"נ לעמוד על קרבנן: **שער השיר.** דרך שם היו מכניסין כלי שיר: **שבו יצא יכניה בגלותו.** שנכנס לבית המקדש להשתחות וליטול רשות כשהלך לגולה לבבל ויצא דרך אותו השער: **שער נקנור.** מפרש בפרק א"ל הממונה: **פשפשין.** שערים קטנים בתוך שערים גדולים ואף הם ממנין שלשה עשר שערים ולע"ג דגם לשער בית המוקד היה לו פשפש לא חשיב ליה לפי שהיה קטן ביותר: **גמ' מתני'.** אתיא כאבא יוסי בן יוחנן דאמר י"ג שערים היו במקדש אבל לרבנן דאמרי שבעה שערים היו במקדש קשיא היכן היו משתחוים דקים להו שהיו משתחוים י"ג השתחויות: **ומשני כהאי דתנינן תמן.** במסכת מדות: **בקרני כיילי וסיילי.** מיני שבלול הם וקרניהם דקים מאוד וקרני חגבים עבים מהם וחוט של שתי עב מהם וחוט של ערב עב ממנו: **מכאן ואילך.** מתגבר והולך כמפי הפך: **מן הכתף הימנית.** מצד דרום: **וימד אלף באמה.** המלאך הראה ליחזקאל נחל היוצא מבית קדשי קדשים תחלתו דק מאד והולך וגדל מאד וכל אלף אמה אורך משילא חוץ לירושלים לא היה עמוק: **מי אפסים.** שהגיעו עד קרסולים: **וימד אלף.** באמה שנית והעמיקו עד הברכים מכאן ואילך וימד אלף אשר לא יוכל לעבור בו שהיו מימיו רדופים: **לבירנין גדולה.** לספינה גדולה: **מלשוט.** דאפי' בדרך שייטא לא יכול לעבור בו דרדיפו מיא: **באתרין.** במקומנו קורין לשייט שחונא: **ופרש ידיו וכו'.** מייתי ראיה דלשחות היינו לשוט: **מיין דמתמללין בעלמא.** שידברו העולם בו ויראו אותו ל"א שידברו העולם בהן מחמת גדולתן: **מבית דוד ועד יושבי ירושלים.** קשיא ליה אטו לשאר ישראל אינן כשרים הלכך קאמר מה שהמקור הולך מבית דוד ועד יושבי ירושלים הוא דכשר לאפר פרה ולטבול בהן נדות אבל משם ואילך פסול למי חטאת דמי תערובות הם ממי גשמים ולחטאת בעינן מים חיים: **מי קטפריסות הן.** הר משופע שמדרונו מחודד מאד והעבירו המים דרך דף הנתון במדרון ופסולין גם לנדה לטבול בהן א"נ לנדה היינו זבה: **זה ים של סמכו.** דשבע ימים סובבים לא"י וד' מהם ים של סמכו ושל טבריא וים המלח וים הגדול ומפרש דגלילה הקדמונה הוא ים של סמכו: **ים הגדול.** הוא הים ההולך מא"י למדינת אספניא: **בראשונה.** בדור אנוש יצא עד מדינה ששמה קלבריאה והיא במדינת צרפת ובדור הפלגה יצא עד הסלעים שבמדינת ברבריאה: **עד עכו תבוא.** דריש פה כמו כה: **ניחא ימא רבא וימא דמלחא.** שהוצרך המעין לבא לשם כדי למתקן שמימיהם מלוחים וסרוחים אלא ימא דטבריא וימא דסמכו למה באו לשם: **ומשני לרבות דגתם.** שע"י מים אלו יתברכו מימיהם לגדל דגים הרבה: **למינה תהיה דגתם.** קרא יתירא הוא דפשיטא דלמינה תהיה אלא ללמד דמיני מינים משונים שלא היו בתוכם מקדם יגדלו בהם: **מקום הוא ששמו ולא ירפאו.** וה"פ בילאתיו וגבאיו ומקום ששמו ולא ירפאו למלח ניתנו ולא יבואו לשם המים הקדושים: **תבואה עושה.** פי' תבואה גדילה לששה חדשים: **לחדשיו יבכר.** האילן יוציא פירותיו לשני חדשים וכיון דמשנים עשר חדשים נעשו שני חדשים ה"ה מה שנעשה בתבואה בעוה"ז בששה חדשים נעשה לעתיד בחודש א': **שהתבואה עשתה בימי יואל לט"ו יום.** א"כ אילנות לשלשים יום כפל מהתבואה: **בראשון.** היינו בר"ח ניסן ירדו הגשמים וכתיב ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם היינו הקרבת העומר: **ומשני בכל חדש וחדש יהא מבכר.** האילן ולחדשיו היינו חדשים דעלמא: **תרפיה מציץ עליה.** הפירות נראים יותר מן העלין שבאילנות: **ופריך ותרף מזונה.** וכי תרף מזון הוא דקאמרת הפירות נראים יותר מן העלין. ל"א דרש תרפיה כמו טרף בטי"ת מלשון מזון וה"ק משעה שפורח עליה מיד נותן מזונו שלא כדרך הטבע שהפרח מתאחר לנוץ אחר יציאת העלים ימים רבים והראשון נ"ל: **להתיר פה שלמעלן.** היינו פה אלמים: **פה שלמטן.** היינו פה עקרות: **את מוצא בשעה שעלה נ"נ.** לא"י כדי ליקח את יהויכין אחר שהמליכוהו במקום יהויקים אביו ויעצוהו שרי בבל לסלקו: **זרקן.** כלפי מעלה ועוד לא ירד ולהראות להם שאינו חפץ בעבודתם: **כיון שראו כל חורי יהודה כן.** שאין רצון המקום בעבודתם ושנמס לב המלך בקרבו:

ריבב"ן

לוגין: **מים מפכין עתידין להיות יוצאין מבית קדש הקדשים.** כדאיתא ביומא פרק בתרא אמר ר' מנחם משום ר' חנא ליפורא מעין היוצא מבית קדש הקדשים בתחלה דומה לקרני סלעם עד שמגיע לפתח ההיכל כיון שמגיע לפתח ההיכל נעשה כחוט של שתי עד שמגיע לפתח האולם נעשה כחוט של ערב עד שמגיע לפתח העזרה כפי פך קטן היינו דתנן ר' אליעזר בן יעקב אומר מים מפכין עתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית מפכים לשון פך: **מתני' שער נקנור.** על שם נקנור שנעשו נסים לדלתותיו

תקלין חדתין

הנשחטים בדרום: **המים מפכים.** בגמ' מפרש: **שער הקרבן.** שם מכניסים ק"ק ששחיטתן בצפון: **שער הנשים.** שבו נכנסות לסמוך על קרבנן: **שער השיר.** דרך שם היו מכניסין כלי שיר: **שבו יצא יכניה בגלותו.** שנכנס לבהמ"ק שם להפטר מלפני המלך מלכי המלכים וליטול רשות כשהלך בגולה ויצא דרך אותו השער: **שער נקנור.** מפורש ביומא: **פשפשים.** שערים קטנים בתוך שערים גדולים וגם הם ממנין י"ג שערים ולע"ג דגם לשער בית המוקד היה לו פשפש לא חשיב לה לפי שהיה קטן ביותר: **גמ' מתני' דקתני כנגד י"ג שערים.** אתיא כאבא יוסא דס"ל הכי בספ"ב דמדות בהדיא: **ברם כרבנן.** דמדקאמר אבא יוסי כו' כנגד י"ג שערים ע"כ רבנן פליגי עליה וסתמא דמתני' דפ"ק דמדות ז' שערים היו סתמא כרבנן: **היכן היו ההשתחויות.** שהיו י"ג מכוונות: **בקרני כיילי וסיילי.** מיני שבלול שקרניהם דקים ושל חגב עבים מהם וחוט של שתי עב מהם וחוט של ערב עב מהם: ה"ג **ממזבח הזהב למפתן הבית כו' ממפתן הבית לעזרה כו'.** דהכי כתיב בקרא והנה מים יוצאים מתחת מפתן הבית ולשם באו מן המזבח כמ"ש שם ומפתן הבית קדים לעזרה: **כמפי הפך.** מתגבר והולך: **הימנית.** מצד דרום: **מי אפסים.** שהגיעו המים עד קרסולים: **לבירני גדולה.** שיוכל לילך שם ספינה גדולה: **מי שחו.** מלשוט דרדיפי מיא ולא יוכל לשוט שם: **באתרין.** במקומינו קורין לשייטא שחונא: **ופרש ידיו כו'.** מראה בכתוב סמך לדרשתו: **דמתמללין בעלמא.** מרוב פרסום גדולתן א"נ כמ"ש לקמן להתיר פה אלמין שעל ידם יהיו יכולים לדבר וכן יהיה בהם רוחניות יותר כמ"ש במדרש מתחלה לא היו קילוסו עולה אלא מן המים כמ"ש נשאו נהרות קולם ומים אלו יהיה קדושתם יותר מכולם וזהו דמתמללין בעלמא: **מבית דוד כו'.** דכפשטיה קשיא וכי לשאר ישראל אינם כשרים אלא דסימנא נקט קרא המקור שהולך מבית דוד ועד יושבי ירושלים כשר לפרה ולטבילת נדות אבל מכאן ואילך מי תערובו' הן ולמי חטאת בעינן מים חיים: **מי קטפרסאות.** הוא שיפוע הר שמדרונו מחודד הרבה והעברת המים דרך דף הנתון במדרון ופסולין גם לנדה ודריש דמכאן ולהלן לשניהם פסולין ועיין תוספות (גיטין ט"ז א') ד"ה הנזוק והקטפרס כו': **כתיב ויאמר כו'.** דריש קרא דיחזקאל שהביא ועניני המים והימים דסביבות ארץ ישראל: **אל הגלילה הקדמונה זה ימה של סבכי** כ"ה גירסת הילקוט. דשבע ימים הן סובבים לא"י ודריש הגלילה הקדמונה הוא ימה של סבכי שהוא קרוב לגליל: **ים הגדול.** הוא הים שעוברין בו לא"י מהמדינות: **בראשונה.** בדור אנוש יצא עד מדינה ששמה קלבריאה ובדור הפלגה עד מדינת ברבריאה: **עד פה תבוא עד עכו תבוא.** לפי שהוא הגבול של א"י וכן יפו: **ניחא ימא רבא וימא דמילחא.** שהיה צריך לבוא המים לשם כדי למתקן שמימן מלוחים וסרוחין אבל ימה של טבריא וימה דסבכי למה צריך למים ההם: **להרבות דגתן.** שעל ידי המים ירבו הדגים. והכי דריש לה בקרא למינה תהיה דגתם כדגת ים הגדול רבה מאוד ולמינה יתירה הוא אלא דלמיני מינים יתרבו דגתם: **ששמו ולא ירפאו.** שם למלח ניתנו שלא יבואו שמה מים הקדושים הנ"ל: **לחדשיו יבכר.** לב' חדשים ולתבואה חצי מפירות כמו בעוה"ז: **לט"ו יום.** ואילן כפל מהתבואה: **בראשון.** ר"ח ניסן ירדו הגשמים ושמחו בה' היינו בהבאת העומר והן ט"ו יום: **לחדשיו.** בכל חדש וחדש דעלמא: **ועלהו לתרופה.** טרפיה הוא פירושא דתרופה שהוא כמו טרף לשון מזון כמו הטריפני לחם חוקי. ודרש לתרופה לטרפיה ואחר כך מפרש היאך יהיה המזון וקאמר מייליץ עלה סימוך העלה: **ותרף מזוניה.** הוא לשון מזון לפרושי מלת תרופה קאתי: **פה של מעלה.** פי' הערוך לתאות המאכל ושל מטן לשגלל ואם כן פלוגתא דר"ח וריב"ל פירושא אחרינא הוא: **את מוצא כו'.** הואיל והזכיר י"ג פרצות שפרצו מלכי יון מביא לדרשא דהורבן. ולפי דמתני' כאבא יוסא די"ג השתחויות כנגד י"ג שערים שבמקדש מייתי לה תחלה אגדתא דאמרי במקדש. ולרבנן דכנגד י"ג פרצות מפרש באחרונה מילי דחורבן: **בשעה שעלה נ"נ.** ליקח את יהויכין שהמליכוהו במקום יהויקים אביו ויעצוהו שריו לסלקו: **זרקן ועוד לא ירדו.** להראות שמן השמים מסכימים על זה: **ונטלתן מידו.** כמו שאין חפץ בשימושו: **כיון שראו**

מסורת הש"ס

א) מדות פ"ב מ"ג, ב) שם, ג) שם מ"ג, ד) עי' יומא עז ב, ה) עי' תוספתא סוכה פ"ג ה"ג, ו) עי' ב"ב עד ב, ז) ב"ר פ' כג, ח) ירוש' תענית פ"א הל"ב, ט) עיין תוספתא שם פ"א, י) עי' תענית פ"א ס"ב, כ) סנהדרין ק א ע"ש מנחות לא א, ל) ותורגם, מ) ותורגם אמר, נ) ויקרא רבה פי"ט, ס) עי' תענית כט א, ע) ותורגם אמר ראה,

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פרק ה מבית הבחירה הלכה ד:

יב ב מיי' פרק ו מפרה הלכה יג:

יג ג מיי' פרק ט ממקואות הלט"ז:

נוסחת הבבלי

(א) וחזרו וגדרום וחזרו כו': (ב) השתחוואות תני כו': (ג) א"ר הונא כו' מאי מי שחו אר"י בר ביבין מיא כו' ר"ש בר נחמני בשם ר' נתן מבית דוד ויושבי כו' רמ"א כו' זה ימא סיבוכה כו': (ד) ירפאו אלא מקו' היה ושמו לא כו' לחדש ואילן כו' שנאמר לחדשיו כו' יבכר אר"י בכל כו': (ה) שהמלכתי תנו אותו לי ואני אלך לי מכאן אתון ואמרין ליה ליהויכין כו' וח"א יצתה כמין פיסת יד כו' כיון (ששמעו) חורי יהודה כן אף הן עלו כו':

הגהות הגר"א

[א] ה"ג ממזבח הזהב למפתן הבית כחוט של שתי ממפתן הבית לעזרה כחוט של ערב מיכן ואילך כו' כצ"ל. דהכי כתיב בקרא והנה מים יוצאים מתחת מפתן הבית ולשם באו מן המזבח כמ"ש שם ומפתן הבית קדי' לעזרה: [ב] צ"ל שנא' ופרש ידיו כו': [ג] צ"ל מאי מי שחו מיא דמתמללין בעלמא כצ"ל: [ד] צ"ל ימא של סיבוכה:

ציון ירושלים

מכאן ואילך מי קטפריסות הן. עיין מהר"פ פולדא שמישב הדברים בין לפירוש ר"ח ובין לפירוש ר"י וכמ' נדפס מחדש על הלכות מקוואות מהגאון מוה' מענדיל ס"ב ס"ק ה לא ראה זאת:

גליון הש"ס

[א] עי' ק"ע שכתב א"נ לנדה היינו זבה וער' בתוס' שבת דף סה ע"ב ד"ה שמא דאין חילוק בין נדה לזבה והכי קיי"ל ועי' ברמב"ם פרק א ממקואות הל"ה:

תורה אור השלם

1. וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם חַיִּים מִירוּשָׁלִַם חֶצְיָם אֶל הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי וְחֶצְיָם אֶל הַיָּם הָאַחֲרוֹן בַּקַּיִץ וּבָחֹרֶף יִהְיֶה: זכריה יד ח

2. וַיּוֹצִאֵנִי דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹנָה וַיְסִבֵּנִי דֶּרֶךְ חוּץ אֶל שַׁעַר הַחוּץ דֶּרֶךְ הַפּוֹנֶה קָדִים וְהִנֵּה מַיִם מְפַכִּים מִן הַכָּתֵף הַיְמָנִית: בְּצֵאת הָאִישׁ קָדִים וְקָו בְּיָדוֹ וַיָּמָד אֶלֶף בָּאַמָּה וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מֵי אָפְסָיִם: יחזקאל מז ב, ג

3. וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מַיִם בִּרְכָּיִם וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי מֵי מָתְנָיִם: וַיָּמָד אֶלֶף נַחַל אֲשֶׁר לֹא אוּכַל לַעֲבֹר כִּי גָאוּ הַמַּיִם מֵי שָׂחוּ נַחַל אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵר: יחזקאל מז ד, ה 4. כִּי אִם שָׁם אַדִּיר יְיָ לָנוּ מְקוֹם נְהָרִים יְאֹרִים רַחֲבֵי יָדָיִם בַּל תֵּלֶךְ בּוֹ אֳנִי שַׁיִט וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ: ישעיהו לג כא 5. וּפֵרַשׂ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׂ הַשֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת וְהִשְׁפִּיל גַּאֲוָתוֹ עִם אָרְבּוֹת יָדָיו: ישעיהו כה יא 6. בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מָקוֹר נִפְתָּח לְבֵית דָּוִיד וּלְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם לְחַטַּאת וּלְנִדָּה: זכריה יג א 7. וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּיִם הָאֵלֶּה יוֹצְאִים אֶל הַגְּלִילָה הַקַּדְמוֹנָה וְיָרְדוּ עַל הָעֲרָבָה וּבָאוּ הַיָּמָּה אֶל הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים (וְנִרְפּוּ) הַמָּיִם: יחזקאל מז ח 8. וָאֹמַר עַד פֹּה תָבוֹא וְלֹא תֹסִיף וּפֹא יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ: איוב לח יא 9. וְהָיָה (יעמדו) (וְעָמְדוּ) עָלָיו דַּוָּגִים מֵעֵין גֶּדִי וְעַד עֵין עֶגְלַיִם מִשְׁטוֹחַ לַחֲרָמִים יִהְיוּ לְמִינָה תִּהְיֶה דְגָתָם כִּדְגַת הַיָּם הַגָּדוֹל רַבָּה מְאֹד: יחזקאל מז י 10. בִּצֹּאתָו (בצאתיו) וּגְבָאָיו וְלֹא יֵרָפְאוּ לְמֶלַח נִתָּנוּ: יחזקאל מז יא 11. וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מַאֲכָל לֹא יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא יִתֹּם פִּרְיוֹ לָחֳדָשָׁיו יְבַכֵּר כִּי מֵימָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים (וְהָיָה) פִרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה: יחזקאל מז יב 12. וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם כִּי נָתַן לָכֶם אֶת הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן: יואל ב כג

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות